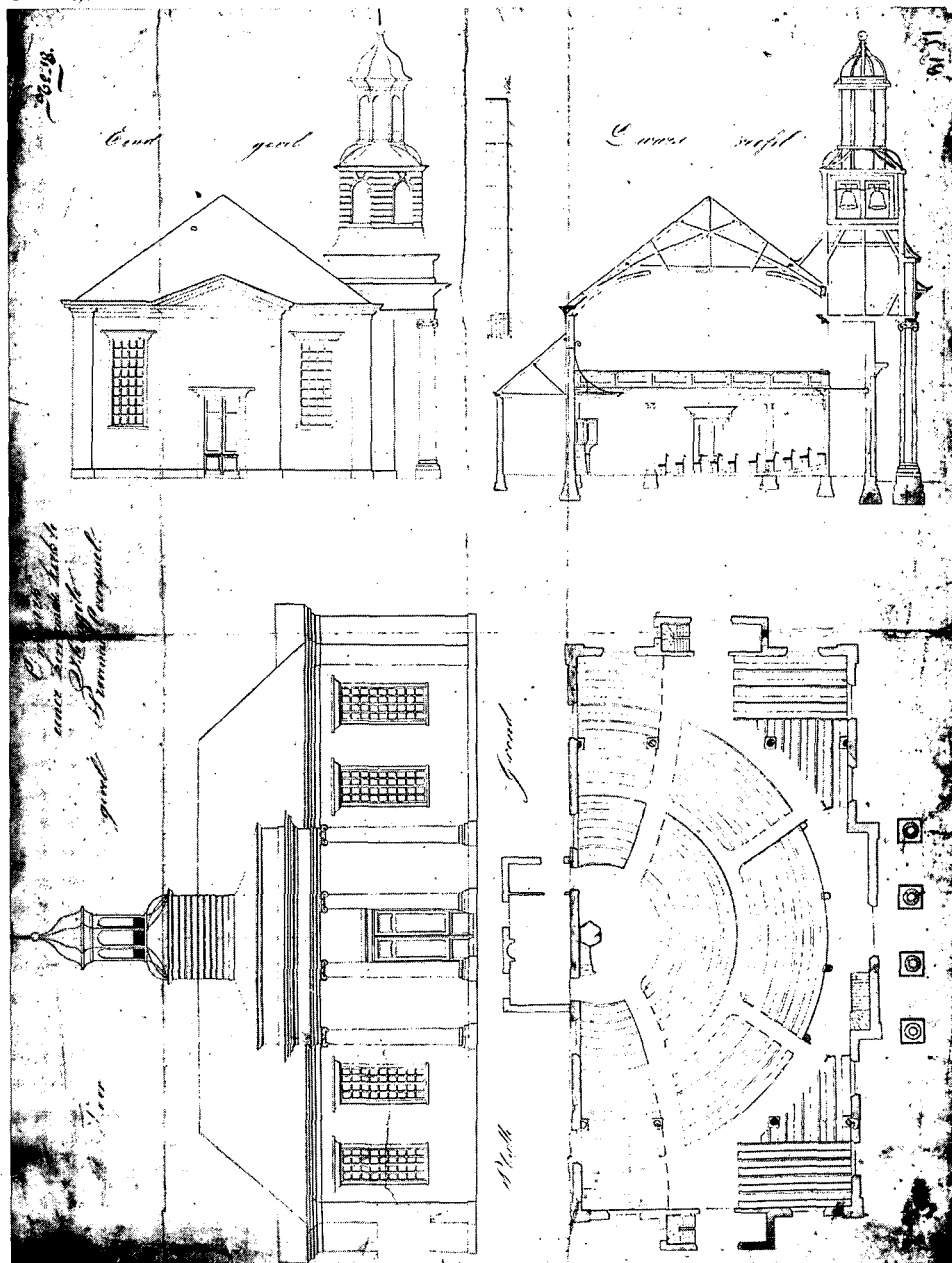

Laatste behoudskans Hervormde Kerk Hengelo?

Op de plaats, waar nu de 'Algemeene Begraafplaats' in Hengelo (O.) ligt, stond tot in het jaar 1839 een kleine gotische kapel, die behoorde bij het huis Hengelo. In dit bedehuis kerkten de inwoners van het dorp. Verschillende missives uit 1819 bevatten klachten over de zeer slechte staat, waarin de kapel verkeert, over haar veel te kleine capaciteit, haar moeilijk te vergroten constructie, haar ligging buiten het dorp en over het ontbreken van een eigen kerkgebouw van de Hervormden; gevraagd wordt om een nieuwe, grotere en aan de Hervormde gemeente toebehorende kerk binnen de kom van Hengelo. Deze kerk verrijst echter pas

in de jaren 1837-1840, en wel aan de Delderstraat, pal tegenover de Pastoriestraat. Na anderhalve eeuw is het gebouw voor de eredienst overbodig geworden: het staat sinds 1976 leeg. De eigenaar wil de kerk uit functionele, maar vooral uit zakelijke overwegingen laten slopen.* Een aantal buitenstaanders probeert voor het bouwwerk een andere bestemming te vinden. Er is een plan gemaakt waarbij kerk en kosterswoning worden gerestaureerd en op het terrein achter de kerk een nieuwe musiekschool en nieuwe woningen zullen worden gebouwd. Onlangs is een aanvraag verzonden om dit project te mogen realiseren binnen het kader

Ontwerptekening van de Ned. Herv. Kerk te Hengelo (O), getekend tussen 1819 - 1837. De portiek wordt niet, zoals gebruikelijk, bekroond door een tympaan, maar afgesloten door een attiek. De portalen aan de zijkanten hebben wel een tympaan. (foto: G. Th. Delamarre, Kunsthist. Inst. R.U. Utrecht).

van de additionele werksfeer (zg. terugploegregeling). Van de beslissing ten aanzien van deze aanvraag hangt het lot van het kerkgebouw af!

Aangezien de kans op behoud van het gebouw nog volop aanwezig is lijkt het mij goed, de architectonische betekenis ervan in kort bestek te schetsen. Bij een eerdere gelegenheid (Heemschut april/mei 1983 p. 74) heb ik er al op gewezen, dat Waterstaatskerken in Overijssel een zeldzaam verschijnsel zijn geworden. Deze kerk behoort tot een bijzonder type binnen die categorie, nl. dat met een overdwars-rechthoekige plattegrond.

De ongedeelde kerkruimte, die volgens de ontwerp-tekening binnenwerks 13 bij 26,6 m. meet, wordt voorafgegaan door een ondiepe middenrisaliet. Vóór deze voorsprong verheft zich een portiek met vier vrijstaande, Ionische zuilen zonder cannelures. Alle voluten van de kapitelen, dus niet alleen die op de hoeken, zijn iets naar voren gebogen! Een andere merkwaardigheid is dat deze portiek niet bekrondt wordt door een tympaan, maar afgesloten door een attiek (deze verhoging vindt men al op de ontwerp-tekening). Wel tympanen hebben de portalen aan de zijanten (de rechter of oostelijke staat thans in open verbinding met de kerkruimte). Bijzonder is ook de vormgeving van de galmgaten van het klokketorentje, waarvan de voorzijde boven de voormuur van de middenrisaliet oprijst, dit torentje wordt uitwendig gedragen door de vrijstaande zuilen van de portiek, en inwendig door de vrijstaande zuilen van de lange zijde van de galerij en de muur daaronder. Voornoemde galmgaten zijn spitsbogig, al wijkt hun omvang af van die op de ontwerp-tekening. Vanwege de originele spitsbogige vorm hebben wij hier te maken met een vroeg voorbeeld van de toepassing van neogotische vormen in bepaalde onderdelen van een kerkgebouw. Eveneens oorspronkelijk is de staand-rechthoekige vorm van de grote vensters; de omlijstingen en de beglazing van deze vensters zijn echter in latere tijd gewijzigd.

Het gepleisterde interieur vertoont het typisch 19de-eeuwse, koele karakter van een voornamelijk op de prediking ingesteld Protestants kerkinterieur. De niet-oorspronkelijke kansel tegen het midden van de achtermuur vormt het blikpunt van de ruimte. In een boog daaromheen zijn de banken gegroepeerd. Deze vormen blokken en lopen naar achter toe iets op. Mogelijk dateren zij geheel of gedeeltelijk nog uit de bouw-tijd. In elk geval is de dispositie van het 'preekamfitheater' (een term van prof. dr. C. A. van Swigchem) typerend voor de eeuw, waarin de kerk ontstond. De galerij, die doorloopt langs de oost-, zuid- en westmuur, komt weliswaar op de ontwerp-tekening voor, maar lijkt in haar huidige vorm uit de eerste helft van deze eeuw te dateren.

Tenslotte wil ik nog wijzen op één klein detail: de staand-ovale vorm van de vensters der zijportalen. Deze vestibules ontvangen opzij alleen aan de noordkant, waar op de ontwerp-tekening dubbele kwartslagtrappen

voorkomen die naar de galerij moesten leiden, licht: de zuidmuren zijn blind.

De vorm van de plattegrond, van de vensters en van de galmgaten, alsmede de dispositie en de aanwezigheid van de zuilenportiek: het zijn allemaal elementen, die het behoud van het gebouw rechtvaardigen. Ook uit stedenbouwkundig oogpunt is het belangrijk, dat de voormalige kerk blijft bestaan: zij markeert namelijk het hart van het toenmalige dorp. Voor Hengelo, dat in de

afgelopen jaren zo veel van zijn historische monumenten verloor, is het behoud van dit vrij zeldzame voorbeeld van kerkelijk Waterstaatsarchitectuur van zeer groot belang.

drs. Z. Kolks
lid. provinciale commissie Overijssel

* Voor de voorafgaande procedures rond de Grote Kerk te Hengelo zie Heemschut, sept. nr. 1984 p. 188.

Behoud van 'Pieck en Gezellen' te Gorinchem als stedenbouwkundig monument

Als onderdeel van de Provinciale Heemschutdag Zuid-Holland op zaterdag 15 juli jl. is de tot woongebouw ingerichte v.m.

R.K. kerk St. Pieck en Gezellen – een waterstaatskerk – te Gorinchem bezocht. Dit gebeurde na een toelichting van de architect

Tekening van de voorgevel van de R.K. kerk Pieck en Gezellen aan de Haarstraat; voorbeeld van een z.g.n. 'Waterstaatsgevel' met classicistische en Barokelementen. Ten behoeve van de nieuwe functie werd een glazen ingang gemaakt.

